

İnsanın *din* veya *gelenek* yerine kendi aklını koymaya çalışması, *birey* olarak kendi faydasına yönelik bir hayatı aramasına yol açıyor. Bu *fayda* her zaman maddi olmayabilir, hatta *cennet* fikrinin oluşturduğu bir *fayda* da olabilir ama rasyonellik birey temelli bir hayata sebep. Son üçyüz yılda dini düşüncenin yaşadığı asıl kriz de bu, kendinin *birey için* de faydalı olduğunu göstermek, bunu bireye isbat etmek, çünkü rasyonelliği bir defa ölçü kabul ettiğimizde rasyonel olabilen tek varlık insan olduğuna göre, onun hakemliğini ve kural koyuculuğunu da kabul etmiş oluyoruz.

Burada gerçekte bir sorun yok: Çünkü biri kalkıp, e ne yapalım, alternatifin nedir, dediğinde söylenecek bir şey yok. Biz bu iklimde yetiştik, her şeyi aklımıza yatıp yatmadığıyla ölçüyoruz.

Ancak aklımız birey seviyesinde çalışıyor, akıl bana ait olduğuna göre, en çok benim menfaatimi gözetmesi normal. Ancak *hikmet* her zaman birey seviyesinde olmuyor hayatta, bazı kurallar toplumun genelinin faydasına ancak bireyin zararına.

Toplum bireylerden oluşan bir dokuysa, bu dokunun kendi *menfaatini* düşünmesini de bekleriz. Bir organımız hastalandığında belli hücreleri iyileştirmek için, veya enerji sarfiyatını azaltmak için veya sair sebeplerden hücrelerini öldürüp küçülebiliyorsa, toplum da mensuplarını *öldürebilir*. Daha doğrusu *rasyonel bir toplum*, rasyonel bireylerle çatışma yaşayabilir. Bir organ için iyi olan her şey, o organı oluşturan hücreler için de iyi olmadığına göre, bir toplum için iyi olanın, bireyler için iyi olduğunu söylemek zordur.

Rasyonellik zımnen insan aklının bölünmeyeceği ve optimum düşüncenin tek bir beyinden çıkacağı gibi bir kabul içeriyor. Bu kabul bizi toplum ve birey karşı karşıya geldiğinde, bireyin tarafını tutmaya itiyor ama elimizde *hangi seviyede rasyonel olalım?* diye sordüğümüzde, verecek mutlak bir cevap yok. İnsanın bütün olarak değil de, cildinin ayrı, kalbinin ayrı rasyonelliği olsaydı, muhtemelen bunlar da çatışırdı. (Belki de vardır ve çatışıyorlardır, onu da tam bilmiyoruz, çünkü kendi beynimiz dışında başka bir yere bakmıyoruz akıl aramak için.)

Totaliter rejimlerin pek çok kez yaptığı bu analogileri tekrar kullanıp, bunların doğru olabileceğini anlatmaya çalışmıyorum. Daha farklı bir şey bu: Rasyonellik optimize ettiği *organizasyon* için faydalıdır, ancak bu optimizasyon organizasyonun parçaları *rasyonel* olmazsa mümkündür. İnsandaki irrasyonel taraflar da muhtemelen bu sebeple vardır, çünkü insan her şeyden önce bir canlı ve bu canlının sadece kendinden menkul bir hayat kurması zayıflığı sebebiyle imkansız. İrrasyonellik bu sebeple insanların birbirleriyle geçinmesini ve bir toplumun organları olmasını sağlıyor. Bunu ortadan kaldırıp, tüm dünyayı *aydınlatırsak* (1) neler olacağını bilmiyoruz ve (2) insanların tamamen kendi başlarına yaşadıkları bir dünyaya kapı aralamış oluruz.

Ancak bunun manası gelip *totaliterliği* övmek değildir. Çünkü nasıl ki beynin içinde bütün kararları alan ve diğerlerine dikte eden bir grup hücre yoktur, totaliter veya oligarşik yapıların da *organik toplum* içinde yaşamaları imkansızdır. En sağlıklı doku hücrelerin kendi işlerini yaptığı ve belli bir grubun diğerlerine tahakküm etmeye çalışmadığı noktada ortaya çıkar. İnsan toplumları da benzer olmalıdır.

Mamafih akla ve rasyonelliğe dayanan tüm düşünce bu kısıtlı bireyci bakışa mahkum. Asıl derdimiz bu, hakikatin illa tek bir zihne sığmayabileceğini görmek istemiyoruz. Tek bir zihnin *hakikati bilmeye* imkanı olup olmadığını. Tek bir zihnin ahlaken karar verici olup olamayacağını tartışmıyoruz. Kendisi için en iyi kararı vermek mümkün müdür, bilmiyoruz. Buradan kaynaklanan tüm düşünceler de böyle yalınkat. Belki de krizimizin sebebi budur. Bütünü görmek.